

BO CAVEFORS:

Arbetaren i maktens skuggor och dagar

Ernst Jünger som för några månader sedan fyllde 95 år har upplevt två världskrig, kejsarriket, Weimarrepubliken, Hitlerdiktaturen, det tvådelade efterkrigstyskland och ett återförenat och demokratiskt Tyskland.

Ernst Jünger: **Die Schere**. Verlag Klett-Cotta, Stuttgart 1990

Ernst Jünger, smäddad och beundrad, den siste av de stora tyska filosoferande nittonhundratalssepikerna, som Thomas Mann och Hermann Hesse kritisk Nietzsche-lärjunge. I böckerna *In Stahlgewittern*, *Feuer und Blut* och *Die totale Mobilmachung* chockerar han borgerskapet och utmanar vänsterradikalerna. Man kallar honom "konservativ anarkist" och hans inflytande berör så skilda personligheter som Jorge Luis Borges, Friedrich Dürrenmatt, Alberto Moravia och François Mitterand.

Själv anser Jünger att den 1932 utgivna *Der Arbeiter* är hans viktigaste bok. När det nationalsocialistiska maktövertagandet står för dörren analyserar Jünger hur maktstaten med teknikens hjälp dödar medborgarnas humanism. Boken är en storslagen antiutopi, en dialektisk upplysningskrift om hur humanitet förvandlas till våld och bestialitet. Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler och Jünger har en vision av framtidens samhälle som förgård till apokalypsen, de fascineras av dödsögonblickets gränsöverskridande. Vad som därefter kan tänkas ske, efter återuppståndelsen, utopins förverkligande, beskriver Jünger i böckerna *Auf dem Marmorklippen* (1939) och i fredsappellen *Der Friede*, tänkt som de mot Hitler revolterande officerarnas programförkla-

ring men efter det misslyckade 20 juli-attentatet inte publicerat förrän 1945.

Krigare, arbetare, smärta och död är nyckelord till Jüngers filosofi och författarskap. I Fellinis samhällskritiska filmer återskapas i bilder Jüngers tema om den europeiska nihilismen sådan han beskriver den i böckerna *Der Kampf als inneres Erlebnis* (1922) och *Über die Linie* (1950) för att sedan i romanen *Eumeswil* (1977) med "anarken" som språkrör låta analysera människor och samhällen. Anarken menar att tillfälligheter och lycka är bannlysta fenomen i den moderna värld där allt efter "tekniska modellers samverkan" uppfyller på förhand framställda "planer". I sådana icke-humanistiska samhällen blir frågan om övergången från liv till död ett tabubelagt ämne och befrielse, från tyrannen och från livet under tyrannen, kan, som Jünger skriver redan 1934 i *Über den Schmerz*, endast ske genom smärta. Jünger anpassar tyska romantikers politiska teologi till sekulariserade icke-konfessionella samhällen. Endast i drömmens rike, på livets bakgård triumferar det tänkbara över det pålitliga, saxens klingor öppnas och förblir åtskilda. När saxen slår igen försvinner utopins verklighet är Jüngers facit i den senaste boken, *Die Schere*.

Jüngers historiefilosofiska bild av arbetaren i *Der Arbeiter* som en "gestalt" av muskler och järn har i *Die Schere* intagit blygsammare position som en av många medspelande figurer i vårt våldsamma århundrades spegelkabinett. Nittiofem-åringen Jünger ser människan som såge han henne från andra sidan dödsögonblicket. Apokalypsen är överständern, Varrat har efter gränsöverskridandet andra kvaliteter.

Martin Meyer: **Ernst Jünger**. Carl Hanser Verlag, München 1990

Genomgående tema i den schweiziske litteraturforskaren Martin Meyers biografi *Ernst Jünger* är Jüngers trohet mot ideal. Meyer, född 1951 och sedan 1974 kulturredaktör vid *Neue Zürcher Zeitung*, placerar Jüngers verk i spänningsfältet mellan upplysningstidens aparta filosofier och vår tids politiska och humanistiska varningsmärken och menar att först nu börjar man skönja Jüngers inflytande på samtiden, att han för framtiden i sitt författarskap knyter samman trådarna från Walter Benjamin, Ernst Bloch, Sigmund Freud, Franz Kafka, Carl Schmitt, Oswald Spengler och Martin Heidegger. Med sin estetik överbryggar Jünger klyftan som skiljer människan från samhället. Hos romantikern Jünger handlar det inte endast om konstnärens frihet utan om människans, "arbetarens", suveränitet då tidssmärtan, statens totalitära anspråk, hotar henne, då knivens egg snuddar strupen, då saxen hotar slå igen, då, enligt marskalken Foch, den slagna armén blir "coiffiert".

I ett enkätsvar till Svenska Dagbladet 1915 skriver Hugo von Hofmannsthal att kriget och kulturvandalismen är händelser av "gigantiska mått", att han ser slutet på en epok. När undergångsspecialisten Spengler några år senare tar upp samma tema förankrar han apokalypsen i tendenser från tiden före 1914, dekadansen och dandyismen. Till det suggestiva med undergång hör att den bjuder på ett slut, att efter återuppståndelsen formas nya kraftfält som förbereder en ny apokalyps. Jünger mediterar i detta vida perspektiv

och hans erfarenheter sträcker sig alltifrån ungdomens afrikanska äventyr och första världskrigets soldatupplevelser till ålderdomens anarkiska klarsyn. "Arbetaren" är genomgående tema; soldaten mytiseras till arbetare och återuppstår som anark. Medan hos Karl Marx och Mussolinis lärofader Georges Sorel arbetaren är världssamvetets hemliga subjekt ser Jünger "arbetaren" som framtidens vägröjare, den ende som härdar ut under oordnade förhållanden. Arbetaren är spjutspetsen och en variant av Nietzsches övermänniska. "Arbete" är nävens styrka, tanken, hjärtat, vetenskap, kärlek, konst, tro, kulter, krig. "Arbete" är atomens svängning och kraften som sätter stjärnor och solsystem i rörelse. "Arbete" är mer än arbete och Jünger knyter an till det preussiska pliktbegreppet samtidigt som han menar att just detta är det enda som är värt att bevara av preusseriet. "Arbetaren" bryter gamla band och formulerar nya frihetsnormer i en tid och under omständigheter som formar en ny aristokrati. Jüngers aggressiva historiefilosofi ger utrymme för "vilja till makt"; arbetaren blir "härskare" efter en kedja av krig och inbördeskrig.

Boken *Der Arbeiter* skrivs efter författarens bittra erfarenheter av första världskrigets utdragna skyttegravs- och slagfältens masslakter. De urgamla europeiska folkrättsbegreppen smulas sönder under fredsförhandlingarna i Versailles. Rättshistorikern Carl Schmitt behandlar akademiskt teoretiskt samma tema i *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum* (1950); hur kan folkrätten försvaras och hävdas under moderna krig som mobiliserar samhällets alla resurser, där den totala krig-

föringen i lika hög grad berör civilbefolkningen som soldaterna. Jünger talar om "Arbeits-Mobilmachung" och påpekar att under kriget 1914–1918 är det första gången arbetarklassen skriver världshistoria, att "borgerskapets krigsmakt avlöses av arbetare", att Tyskland förlorar kriget därför att statsmakten inte förmår hos arbetarna ingjuta tillräckligt med "gewaltige Energie". Krig kan endast vinnas och samhället förändras och förbättras om arbetet tillföres *dynamiska* kvaliteter. Jünger menar att detta sker om arbetet och arbetaren "stiliseras", om arbetarens arbete "heroiseras".

Erich Ludendorff skriver i *Der Totale Krieg* om krigshandlingen som förnyande kraft. Jünger instämmer och exemplifierar med att han som ung frontsoldat gör sina väsentligaste livserfarenheter och börjar ana vad som finns bakom dödsuren. I sin filosofi stiliserar Jünger den problematiska soldatromantiken och kommer fram till lösenordet "arbetare". Genom arbetet relateras människan inte endast till naturen utan även till historien, den skrivna och den oskrivna. Tidigare än vännen Carl Schmitt, som 1943 upp-

manar honom läsa Alexis de Tocqueville och Juan Donoso Cortés, uppmärksammar Jünger att i den totalitära staten är medborgaren inte endast "god" eller "dålig" utan framför allt ett ickehumanistiskt objekt, ideologiskt manipulerbart. I teorierna om "Waldgang", om skogsmannen, erbjuder Jünger en utväg för människan som vill bevara friheten och som är beredd att radikalt ta avstånd från statsmaktens maktanspråk över individen. Anarken definierar friheten genom motstånd. Skogen skyddar friheten och skogsmannen avlöser arbetaren, kollektivet ersättes av "ny ensamhet". Arbetaren förändrar världen, skogsmannen, anarken överlever i världen.

Ernst Jünger är en lysande stilist och en av figurerna i trollkretsen kring Doktor Faustus. Det är lätt att förhäxas av författarens teorier, det stegrar det hemlighetsfulla hos honom. Man tvingas läsa honom på nytt utifrån nya förutsättningar allteftersom historien flyter fram över decennierna och schackspelets pjäser flyttas. Filosofiskt logiskt entydigt klipper Jüngers slipade sax sönder maktens skuggor och dagar.